

INTERVJU

Uroš Zupan

Foto: MIHA FRAS

Oceanska jasnina kot kriterij

Oceanska jasnina kot kriterij

Prvi literarni nastopi Uroša Zupana pred dobrimi petimi leti so poeziji vrnil mlajše občinstvo. Svoje "divje dolge verze" je bral z nalezljivim žarom in postal prava zvezda. *Sutre* so bile nagrajene kot najboljši prvenec in kmalu razprodane. In Uroš? Spominjam se njegove značilne trboveljske kletvice in intimnih zgodb, ki jih je zaupljivo trosil med znance in kolege. Z leti je, zdi se mi, postal bolj molčeč. Bolj potopljen v reko drugačnih besed in v druge svetove. Konec avgusta je dopolnil dvaintrideset let. Živi – kot svobodni umetnik – v Ljubljani, v majhnem, a sončnem stanovanju na robu Fužin. Piše pesmi in eseje.

Pesniške zbirke: *Sutre* (1991), *Reka* (1993), *Odpiranje delte* (1995).

Literatura: *Bralci poezije, pa tudi tvoji kolegi, znanci in prijatelji vedo, da si za današnji čas nenavadno zavezan literaturi – pisanje je tvoj edini poklic. Zanima me, kako se je to zgodilo. Si se zavestno odločil, da boš svoje življenje zapisal poeziji?*

Zupan: Vprašanje je, ali je to zavestna odločitev. Vprašanje je celo, koliko odločitev v mojem življenju je sploh bilo zavestnih. Vedno sem čakal, da sem prispel do roba, in šele takrat me je resnično butnilo, šele takrat sem lahko pritrdil ali zanikal. Vendar pa jasen pogled z distance lahko vsaj delno temu pritrdi. Bil je leta 1990. Imel sem eno ali dve objavi v *Literaturi* in nastop v radijski oddaji *Zgodnja dela*, kjer sem razlagal svoje takratno pojmovanje poezije predvsem z Williamsom in Olsonom. Potem pa se je zgodila katastrofa. Vsaj jaz sem ta dogodek občutil kot katastrofo – razšel sem se z dekletom, s katerim sva bila skupaj sedem let. Celotna koncepcija življenja, kot sem si ga zamišljal, da ga bom živel, se je sesula kot hiše iz kart. Zgodil se je popoln požig. In že takrat bi lahko slutil, da bodo pretekla leta, preden bo v požgani pokrajini spet kaj zraslo. Sedel sem v praznih prostorih, kjer se je dogajalo moje dotedanje življenje, in poslušal, kako mi pokajo kosti, kako se stene nagibajo nadme, po živčnem sistemu so večino časa krožili alkaloidi in čutil sem, kako mi velike bele ladje vozijo skozi lobanjo. Po tistem sem bil slabši, včasih boljši, a nikoli več nisem bil isti človek kot pred katastrofo. In takrat se mi je literatura pokazala kot odrešitev, kot edina milost in zavetje, splav, na katerega sem skušal zlesti, da me po-

divjana reka ne bi potopila. Že prej sem jo sicer čutil kot zvezdo, ki ji sledim in ki mi bo kazala pot. A po katastrofi je kocka dokončno padla. Od takrat se ta odnos, večni boj med ljubeznijo in sovraštvom, med odžejanostjo in žejo, a večino časa se kaže kot ljubezen, samo še stopnjuje. In vedno, ko je prišlo do strašnih kriz, so se skoz zrak spustile nevidne dlani in me prestregle. Vedno se je prikazovala v trenutkih največjega obupa in samote. Vsi streli v prazno, prividi, selitve po Ljubljani, težave zaradi obilnega kajenja trave in alkoholnih eskapad, brezplodnih evforij so se umaknili, ko je prišla poezija. Bila je edina, ki sem se z njo lahko pogovarjal, ko sem v kakšnih blodnjah obsedel v temnem kotu in si kot majhen otrok hotel z dlanmi pokriti oči, da bi izginil svet. Vedno je prišla in me rešila. Kako? Živa branja, prva priznanja, nadaljnje objave in potem *Sutre*, ki so padle v prazen prostor, ko so se ljudje že naveličali melanholije in temnih senc, in so imele velikanski uspeh. Ki mi je koristil najbolj zato, ker sem z njim pridobil samozavest. Če s te točke, na kateri sem zdaj, pogledam nazaj, si celo upam izjaviti, da poezija lahko postane svetovni nazor. Gledati na življenje z očmi pesnika, se dotikati ljudi in sveta na ta način. To zna biti tudi zelo okrutno, ker si kot pesnik postavljam kriterije absolutnosti in popolnosti. Vprašanje sicer je, kolikokrat jih dosežem ali pa se jim vsaj približam. Obenem pa pričakujem, da imajo tudi drugi ljudje do svojega dela takšen odnos, ne glede na to, ali so vrtnarji, natakariji ali pa univerzitetni profesorji. Vendar se pri takšni močni zavezanosti kaj hitro lahko zgodi, da se meja med fikcijo in resničnostjo poruši in od tod tudi zablode velikih piscev. Od tod Poundova sposobnost, da vidi Mussolinija sredi Foruma kot Cezarja. Toda to je nekako treba vzeti v zakup. Oziroma se zaradi poznavanja pasti, v katere so se ujeli drugi, tem pastem izogniti. Literatura in umetnost me ne zanimata kot nekaj, kar bi bral in čemur bi se čudil, čeprav me včasih potisneta v stanje ponižnosti in majhnosti, ampak me zanimata kot dejstvo, ki je neposredno vmešano v moje življenje, ki me udari in določi kot pesnika, predvsem pa kot človeka.

Literatura: *Se ti zdi, da ti poezija podeljuje poseben status v življenju glede na druge ljudi, ki niso pesniki?*

Zupan: Mislim, da ga podeljuje, čeprav je to v večini primerov za prizmo zunanjega opazovalca prej škoda kot korist. Verjetno bo kdo za-

čel zavijati z očmi, češ tole pa zveni aristokratsko, ego zopet dviguje svojo grdo glavo, ampak povečan ego je hočeš nočeš eden izmed temeljev, da človek sploh lahko ustvarja. Ne sme pa se zaradi povečanega ega prizadeti drugih ljudi. Osebnost se, vsaj po mojem prepričanju, ne obnašam do ljudi z neke vzvišene pozicije, če pa se to že zgodi, verjetno s tem samo zakrivam svojo šibkost in ranljivost, se ogradim, da se tako lahko branim pred neumnostjo in včasih tudi pred tem, da ne bi vsakdo polagal svoje roke vame, da bi se pogrel. Ugotavljam pa, da se z različnimi ljudmi pogovarjam z različnimi jeziki, s Tomažem govorim drugače kot s svojimi prijatelji iz otroštva. Včasih se mi zdi, da imam kačji jezik, ki pa ni razcepljen samo na dva dela, ampak še na dosti več delov.

Literatura: *Mogoče si bral intervju z Iztokom Osojnikom (Literatura 44), v katerem pravi, "da pesem ne daje nobenih privilegijev"?*

Zupan: Intervju sem bral. Tega se sicer ne spominjam. Octavio Paz, ki mu predvsem kot esejistu globoko verjamem in ga neizmerno spoštujem, piše, da je poezija oče in mati, Bog in hudič, po eni strani največja milost, po drugi strani pa tudi največje trpljenje. S tem je povedano skoraj vse. In če se sedaj osredotočim predvsem na privilegije, bi lahko rekel, da če ne bi napisal dveh, do danes treh knjig poezije, se verjetno ne bi pogovarjala v tem stanovanju, kjer se. Tudi neki del denarja dobivam od pisanja poezije, temu se seveda pridružujejo pisanje esejev in živa branja, upam pa, da v bližnji prihodnosti tudi prevajanje, predvsem tistih avtorjev in tekstov, ki so mi blizu. Potem premikanje po svetu, Amerika, Litva, Francija. In končno tudi tisto, kar bi moral omeniti na prvem mestu, prijatelji, ljudje, ki so mi blizu. Dosti jih prav tako prihaja iz iste reke.

Literatura: *Osojnika sem citirala ne toliko z mislijo na neke konkretne ugodnosti, ki jih poezija lahko prinese pesniku, ampak še vedno z mislijo na pesnikov status, za katerega praviš, da je poseben. Zanima me, od kod ta posebnost? Ali jo morda povezuješ s tem, da se lahko pesnik "brez predznanja, brez mojstrov potopi v središče skrivnosti", kot si zapisal v Avtobiografiji? Je pesnikova možnost, da nagovori transcendenco, nekaj ekskluzivnega?*

Zupan: Kaže, da se mi morajo možgani malo ogreti, preden lahko preklopim na višjo hitrost. In da moram najprej oluščiti neke konkretne

plasti, preden se spustim v praznino. Poezija, kot jo pojmem jaz, je eden izmed načinov razbijanja zidu Maye, vstopa skozi vrata, eden izmed načinov, kako priti na visoki oder, kjer si nedotakljiv in neranljiv, eden izmed načinov bližanja svetlobi, trajni luči, ki je verjetno Bog. Sveti Gregor iz Nise je to počel, ko se je z molitvijo spravil v posebno duhovno stanje, vrteči derviši iz Konye to počno s plesom, vudujski šamani tudi s plesom, častilci Dalaj Lame prav tako z molitvijo. Poezija je tudi neke vrste molitev, po svoji obliki in po svoji vsebini, je zaklinjanje, rotenje in očiščevanje. Seveda pa se zid ne razbija samo z duhovnimi dejavnostmi. Mogoče Reinhold Messner, ko pleza na osemtisočake brez kisikove bombe, dela to po svoje, prav tako verjetno tudi potapljača iz filma *Velika modrina*. Ki poslušata vabljenje globine, hočeta odkriti zadnjo skrivnost. Včasih prideš do tistega, kar pojmuješ kot Absolutno. Ljudje ga pogledajo in ne zdržijo pogleda, zgorijo, plačajo z glavo. Verjetno obstaja meja dovoljenega, in če se to dovoljeno prestopi, se plača z razumom, kot se je to zgodilo s Hölderlinom. Poezijo, vsaj začetek sodobne, bi dejansko lahko imenovali kot gospostvo Lautréamontove temne zvezde, pesnik zariše skrivnostno znamenje na nebu in se potem razbije na čereh. Zdi pa se mi, da se ta zgodovina pri velikih imenih dvajsetega stoletja vsaj v nekaterih primerih ne ponavlja. Sicer pa ima človek, ki mu je dan pogled samo na javni obraz, lahko zmotno pričanje, kajti tistega, kar se skriva za masko, v senci, po navadi ne odkrije nobena sonda.

Literatura: *Od Suter do Odpiranja delte se je tvoja poezija precej spremenila, verzi niso več "divji" in eruptivni, ampak veliko bolj meditativni, lirski subjekt ni več ekspanziven in usmerjen v svet, ampak v skrivnost, v transcendenco. Kako se je zgodila ta sprememba? So zanjo zaslužne tudi zunanje, nejezikovne pobude?*

Zupan: Vsako pisanje ima na neki način avtobiografsko podlago. Vedno del pesmi, neki segment, kakšen podzemski tok, govori o stvareh, ki se dogajajo meni, z mano. Mogoče nič več na fizičen način, z dejanji in premikanjem telesa po prostoru, ampak predvsem v glavi. V *Sutrah* so ekspanzionističen segment, transparentnost in prvoosebni lirski subjekt glasni, jaz sem tisti plutovinasti zamašek, ki ga premetava po valovih, jaz sem tisti manični depresivec, ki pada iz nebes v pekel in se zopet dviga

v nebesa. Zdaj pa se ta prvoosebni govor umika, zamenjuje ga jezik plemen. Zopet je odločilno življenje. Moje vrednote in način življenja so se zelo spremenili. Predvsem težim k miru.

Literatura: *V eseju o poeziji Tomaža Šalamuna si zapisal, da se je "velika poezija pisala skozi ritual". Zanima me, kaj ti pomeni ritual?*

Zupan: Vsaka poezija v svojem centru, v središču verjetno obstaja kot seizmografija srca. Kot beleženje vzponov in padcev. Od tod se odrine, tu začne. Mene poezija, ki ostane samo na takšni ravni, ne zanima več. Poleg srca hočem izkoristiti še drugo mašino, ki jo ves čas urim in treniram, možgane. Spletati različne kanale, ki niso samo poetični, v svojo jezikovno magmo, v svoje telo in jo tako oplemenititi. Od tod ritual. Z ritualom je dana ideja reda. Poezija pa je nostalgija po univerzalnem redu, sredstvo, s katerim se ta red lahko zopet vzpostavi. Kakšne so oblike rituala, recimo: velika hierarhija Dantejevih koncentričnih krogov, Celanov Talmud, kabala in Stara zaveza, Vallejovo naivno krščanstvo, Poundovi ideosinkretični svetovi različnih mitologij in religij – to so obrazi, ki jih kaže ideja reda. Vendar jezik s tem, ko zaide v tak ritual, ko se začne gibati znotraj njega, vzame samo tisto, kar lahko prebavi, ostalo pa izpljune oziroma ostalega sploh ne poskusi, le preseje in zapusti. Filozofska razprava, diskurzivni tekst skuša do konca, do zadnjega kotička napolniti neki prostor, poezija, ki ima ambicijo, da spelje v svoje telo neke kanale iz tradicije, pa z njimi napolni le del prostora, preostali del pa ostane prazen, da se lahko jezik giblje po svojih zakonitostih. Ni jasen cilj, kaj šele pot. Akt svobode je tisti, ki ima pri tem poglavitno besedo.

Literatura: *Prosto razpolaganje z "rituali" v Odpiranju delte se kaže kot eklekticizem, saj nisi zavezan eni sami religiji, ampak prevzemaš elemente krščanstva, židovstva, celo budizma v pesmi Buda.*

Zupan: Ta pesem se mi zdi v zbirki kot tujek. Dejansko pa je dosti kabale, krščanskih mistikov, Svetega pisma, gnostikov. Nikakor se nimam za strokovnjaka na teh področjih, manjkajo mi neskončne ure kvarjenja oči, potrpežljivost, pa še znanje kakšnega jezika. Vendar pa so mi jasna tla, temeljna slika: gnostično vprašanje o izvoru zla, manihejstvo, mistične analogije in drugo. Prebral sem Scholema, Jonasa, Elaine Pagles, Loutha, Sveto pismo je bila verjetno prva knjiga, ki sem jo bral.

Vendar so me vse te zadeve zanimale predvsem kot pesnika, kaj mi lahko dajo, kako mi lahko koristijo. Kje mi lahko postavijo odskočno desko ali pa oprimke, ko se bom vzpenjal skozi zrak, kje je izstrelišče, s katerega se bo raketa brez posadke odpravila na srečanje s praznim nebom. Zanimala me je korist, ki jo lahko prinesejo jeziku. Korist pa so bile predvsem slike, podoba Kristusa, simbolika svetlobe, celjenje posod, kabalistični prostor med Bogom in snovnostjo, prostor božjih emanacij se mi je zdel idealen, kot paša za jezik. Vzel sem predvsem obliko, zunanjo podobo, in potem te vrče poskušal napolniti s svojo vsebino.

Jezik je treba peljati v pokrajino, kjer poznaš malo stvari in jih potem na novo, kot v dnevih stvarjenja, odkrivaš, se jih dotikaš, si skušaš zapomniti njihove vonje in oblike. Le slutiš in potem skozi te slutnje asociiraš, da bi lahko tudi drugi slutili, primerjali svoje predstave o skrivnosti s tisto, ki jo preberejo v pesmi. Poezija naj bi se začinjala skoraj iz tišine, s točke, kjer se sliši le še prekinjeno šepetanje, kjer se zamenjajo zvezde, kot pri Celanu. Ampak kaj se zgodi? Bralci se čudijo, poznavalci ti očitajo abstraktnost, so kratke sape, kajti le malo ljudi verjetno zveni na takšnih frekvencah, kjer ni druge identifikacije kot tista s sanjskimi podobami, sencami in monstrumi, kjer se racionalni temelj skoraj popolnoma izgubi. Reakcija je verjetno, da se knjiga odloži. In v učenih razpravah piše: imitatio Christi ali pa: zabredel je v mistiko. Sicer pa dvomim, da kakšen pesnik piše za ciljno publiko. Verjetno piše za idealnega bralca, ki ga bo poskušal razumeti, kakorkoli že. Gre verjetno za neko spojino svojega lastnega zadovoljstva in priznanja tistih, ki razumejo. Vendar zagotovo nobena pesem ni napisana zato, da bi spala v predalu, skrita in umaknjena pred pogledi.

Literatura: *Ali bi se odločil za vstop v neko religijo?*

Zupan: Ne, mislim, da sem prevelik individualist. In kot sem že rekel, imam svoj način molitve, ki za zdaj poteka prek jezika. Pa še nečesa ne maram, psihologije množice, skrivanja za krinko, občutka moči in zavetja, če si varno skrit in spravljen v množici. Včasih pa pomislim, da bi se kot William Blake ali pa Czeslaw Milosz lahko deklariral za temnega kristjana, za gnostika ali pa za viteza Parzivala, ki prek jezika išče sveti Graal.

Literatura: *V Odpiranju delte je pogosta tema prehod ali rojstvo,*

pojavnjajo se vrata kot simbol prehoda iz enega sveta v drugega, ki je zunaj in onstran in je treba vanj prestopiti.

Zupan: To dejansko je težnja moje poezije, vprašanje je, za koga se piše, nekje sem prebral tezo, da je Hölderlin pisal za nerojene. *Vrata*, konkretno to pesem, lahko bereš na različne načine, lahko je rojstvo, lahko je smrt. Zadnji del je videnje Boga, v katerem sta po kabalističnem učenju enakomerno navzoča oba pola, moški in ženski. Ali pa gre mogoče za zlivanje v ljubezni, in se zdaj nekdo skoz smrt vrača, da bi videl, kaj je tisto najpomembnejše, tisto edino, ki do zadnjih razpok lahko zaceli razbito in počeno sliko sveta. Dosti takšnih pesmi je, osenčenih s čudno svetlobo, napol v sanjskih stanjih, nekje med življenjem in smrtjo, ali pa na poti v spanec. In vse te perspektive se mešajo, pretakajo ena v drugo. Mogoče gre kot v Blakeovi *The Book of Thel* za stanje duše pred utelešenjem. Z jezikom skušam priti za stvari, za senco, v jedro tišine, v obtok krvi, na prazno nebo. Nočem samo pisati o tem, kaj se dogaja z nami, temveč skušam priti do skrivnosti, ki je ne poznam, za katero ne vem, kje leži. Verjetno gre za proces večnega izmikanja in večnega natanjanja bencina, da jezik teče.

Literatura: *Zanimivo pri tem se mi zdi, da skrivnost tako eksplicitno postavljaš ven, onstran, v transcendenco – to ni imanenca ali nekaj, kar bi človek moral odkriti v sebi?*

Zupan: Mogoče je to strah pred življenjem. Ali pa sem jaz sam sebi tako nepopoln, večno križan med dvema skrajnima poloma, čisti primer manihejstva, tako da v sebi ne morem najti neke popolnosti in ravnotežja in se zato nagibam ven, da bi lahko od zunaj mogoče uredil notranjo zmešnjavo, si ustavil neki čip, ki bi me varoval. Na to lahko gledaš tudi kot na samoterapijo, kot na celjenje ran, na zdravilno magijo, kjer popolnost od zunaj celi, predvsem človeško rano, ki mi je bila naložena. Všeč mi je bilo, ko je Milosz odkrito priznal, da je *Dolino Isse* napisal iz terapevtskih razlogov. Jaz ne bi rekel, da pišem iz samoterapije, čeprav se s pisanjem odpiram in potem tudi celim. Pisanje je postalo sestavni del mene, skoraj kot hrbtenica, ki je še dosti ukrivljena, a me nekako drži pokonci. In še zaradi nečesa grem onstran, gledam tja. Nagibam se k iluziji, da je tam mir.

Literatura: *Čisto mogoče, saj veliko tvojih pesmi govori o miru, mi-*

rovanju, pa tudi o nežnosti. Ta beseda se večkrat ponovi v zbirki *Reka*, napisal si na primer ..., da obstaja tisoče oblik nežnosti.

Zupan: Mogoče sem z nežnostjo najprej določen kot človek in od tod tudi kot pesnik. Nežnost, ki jo oddaja telo, se kaže v uporabi jezika, po njegovem pretoku in po izbiri besed. Nikoli si kot Šalamun ne privoščim gibanj gor in dol. Rad imam miren, visok let. In tudi reakcija ljudi na moje pisanje je, da mi govorijo, kako se kopajo in potapljujejo v mir, kako jih moja poezija pomiri. A je včasih tudi okrutna, ker pusti na nebu in noče vrniti na zemljo. Pride val in jih očisti, od zunaj in od znotraj. Mislim, da je to ena pomembnejših stvari v poeziji. So pa seveda pesniki, ki učinkujejo ravno nasprotno in jih v nekih stanjih konfuznosti in tanke kože ne gre brati, ker lahko ukradejo dušo, zastrupijo kri, potiskajo proti robu prepada, Vallejo v nekaterih delih, Villarutia, se pravi, tisti, ki imajo veliko hitrost in toploto, da te lahko stopijo. Na drugi strani pa so tisti, ki pomirjajo, ki ne gradijo na erupciji, na žganju svojega lastnega telesa in metanju bomb, temveč na intelektu. Takšni so varni, Borges recimo, ali pa Eliot in Milosz. Ko sem še veliko pil, se mi je včasih tudi moj jezik pokazal kot krvoločen stroj. Ampak danes se to ne dogaja več. Mogoče je okruten v tem, ker postavi tako veliko distinkcijo med idealnimi prostori in pa med življenjem, ki nas obkroža.

Literatura: V pesmi Zapuščanje hiše, v kateri sva se ljubila (*Reka*) si zapisal, da ne more biti velike pesmi iz popolne harmonije. Po eni strani torej iščeš mir in popolnost, po drugi strani pa se zavedaš, da poezije ni brez nemira, neurejenosti?

Zupan: Večina poezije in umetnosti nasploh, recimo temu velika dela, nastaja iz razbite slike sveta in neravnovesja. Malo je poezije, ki raste iz ravnotežja. Takrat verjetno molčiš in plavaš v tišini, ležiš in se crkljaš, si v nekem postorgazmičnem stanju. Kaj razbija sliko sveta? Različne stvari: to je lahko izgubljena ljubezen, hrepenenje, samota, neizpolnjena pričakovanja, katastrofe, predvsem pa metafizična rana ... Včasih se zgodi, da jezik sam od sebe sili v situacije, ki razbijajo sliko sveta. Natančno ve, kje ga kot kačo čakajo posodice z mlekom, kjer se bo lahko hranil, kjer se bo lahko levil in zamenjal kri. Ima zelo dober spomin in natančno orientacijo. Prihaja kot k žrtvenemu odru in zahteva svojo žrtev. Ti procesi, ki se dogajajo, so nezavedni, nimajo veliko opraviti s

človeško inercijo, ampak bolj s premiki skladov v podzemlju. To je zelo dobro napisal Ferdinando Pessoa, ko pravi: "Pesnik je izmišljevalec. Sposoben si je izmisliti bolečino in jo potem zares občutiti." Jezik včasih noče ravnovesja in miru, gre in se hoče pasti, ker ga to ohranja pri življenju in ker to verjetno tudi pesnika ohranja pri "življenju".

Literatura: *Misliš, da bi moral umolkniti, če bi dosegel trajen mir in harmonijo?*

Zupan: Sicer si samega sebe ne morem predstavljati, kako sedim v tišini kot Buda in tu pa tam izustim kakšno modro. Verjetno bi. Ker bi postal dolgočasen. Ali pa se ukvarjal s kakšno drugo stvarjo. Pravzaprav pa si sploh ne morem predstavljati, kakšen trajen mir je. Mogoče je kot nepretrgan in dolg orgazem, ki traja in traja, in se ti na koncu od njega zmeša. No, zdi pa se mi, da ravno prek pisanja in pa predvsem prek ljubezni lahko najdem trajen mir in harmonijo, to mi je edina zabava, govorim o pisanju, pa še denar dobim od tega. Minimalen sicer. Treba pa je veliko delati, ne mislim na množično produkcijo, temveč na mentalno delo, in treba je vedno ohranjati stik s poglavitnim tokom jezika, v mojem primeru je to poezija. Tudi kadar ne pišeš. To se dogaja z branji, ko se obuja mrtev jezik, in s pogovori, ko se dva živa jezika ali pa več živih jezikov prepleta, in pa z iskanjem postelje nekemu tujemu pesniku v svojem jeziku, se pravi, s prevajanjem. Pri pesnikih obstajajo ogromne pavze v pisanju, pri Rilkeju recimo štirinajst, pri Valéryju dvajset let. Po tako dolgem obdobju se je težko vrniti na površje. Če dolgo ne pišeš, začneš verjetno izgubljeni samozavest, začnejo ti odmirati mišice in začneš se spraševati, ali si sploh sposoben še kaj napisati. Včasih sem se s tem zelo obremenjeval. Bilo je: vsaka pesem – zadnja pesem. Danes nič več. Ugotovil sem, da so presledki, hoja po molku, koristni – doslej so trajali največ nekaj mesecev – saj se rezervoar napolni, jezik si spočije in potem z večjo svežino in zagonom, z večjo močjo pride na površje. Za vsako delo sta potrebna samozavest in samospoštovanje, vsaj na začetku pa je potreben odziv, feedback. Pozneje se lahko zgodi, da zaradi poprejšnjega feedbacka pesnik dobi tako veliko samozavest, da iz nje črpa in dela. Je kot nekakšna mantra, ki se glasi "I got the power". Tako da samozavest lahko rodi tudi navdih.

Literatura: *Kako nastajajo tvoje pesmi? V enem zamahu, intuitivno?*

Ali pa si, tako kot znameniti pisatelj, srečen, če v celem dnevu najdeš eno pravo besedo?

Zupan: Pesem se najprej pokaže kot vizualna podoba, kot razporeditev verzov in kitic na papirju. Vidim jo kot sliko, kot odtis podplata v snegu. To se dogaja v prehodnem obdobju, recimo med knjigami. Takrat počivam in lovim zadnje drobtine, ki jih je pustila prejšnja knjiga, ko jih zmanjka, znova zmešam vse sestavine in si začnem oblikovati nov hlebec. Pot je shojena in obrabljena. V tem obdobju pridejo pesmi, ki so še podobne predhodnim, so kot nekak zakasnel odmev, vendar se njihova strogost in obrazec že začneta počasi razpuščati. Sem v vakumu. In te pesmi iz vakuma so mogoče obsojene, da ne pridejo v nobeno knjigo. Potem pa se naenkrat pojavi drugačna pesem. Najprej drugačna po obliki, potem tudi drugačna po hitrosti in ostrini jezika. Če se podobne pesmi pojavijo še nekajkrat, vem, kako napisati knjigo. Za *Sutre* je odločilna pesem, takrat sem se še iskal in popisoval gore papirja, se kameleonsko spreminjal in pisal slabo poezijo, *V Ameriko*, za *Reko* pesem, posvečena Francescu Clementeju, ki je nekak okoren začetek, potem pa je prišla meni ljuba *Opoldne v Bredi*, za *Odpiranje delte* je takšna pesem *Potapljanje v spanje*, za tisto, kar pišem zdaj, pa *Igranje boga*. Drugače pa je za začetek največkrat odločilna podoba. Kot pri Pazu, ki govori o stvarjenju sveta in človeka s pomočjo podobe. Lahko so tudi druge stvari, stavek, vonj, ki pa vedno zavzamejo le neko mesto v podobi. Pesem lahko razstaviš in rečeš, to je prišlo iz te tradicije, tu so aluzije na to in to, ta slika je plod navdiha, če je poezija tako sestavljena. Nikoli pa ne moreš določiti čudeža, presekanja gordijskega vozla jezika. Nikoli ne veš, kaj je tisto, kar je postavljeno kot vaba, da se bo jezik pokazal in zagrizel. Drugače pa je poezija, vsaj tista, kakršna mene trenutno zanima, večplastna zgradba. Ena izmed plasti, tista temeljna, je nedvomno subjektivna, to je lahko spomin na otroštvo ali pa procesi, ki se dogajajo v človekovem življenju v tem trenutku, druge plasti pa so iz tradicije, iz raznorodnosti poezije in druge literature, tuje in domače, in pa seveda iz religije, filozofije, drugih vej umetnosti in pa tudi znanosti, konkretno fizike, ki je poeziji najbliže, saj se ukvarja z istimi stvarmi. Le da je način drugačen. Preden se pesem rodi, nikoli ne veš, kako so te plasti postavljene, kako se prilegajo ena drugi in v kakšnih deležih napolnjujejo

telo pesmi. Poznavanje čudeža, poznavanje občutka ob rojstvu pesmi, navzočnosti pri rojstvu, plesa v središču, vsota vsega tega, to je najbolj zanesljiva vstopna viza v poezijo, predvsem v razmišljanje o poeziji. Ravno zaradi tega privilegija se mi zdi, da so pesniki najboljši pisci tekstov o poeziji, ker vedo, kako poezija stopa iz teme v svetlobo, iz trenutne smrti v vnovično življenje.

Literatura: Kaj se dogaja, ko se nastajanje pesmi sproži? Kako poteka pisanje?

Zupan: Pisanje se mi zdaj kaže v popolnoma drugačni luči, kot se mi je kazalo včasih. Mogoče v postopku ni bistvene razlike, razlika pa je v predstavi, ki je zdaj bolj plastična, podobna arhitekturi. Ko pišem, se mi zdi, da gradim stavbo. Imeti mora temelje, potem postavljaš nadstropja, hodnike, dvorane, streho, okna, balkone ... Vse mora imeti statiko, da se hiša ne podre. Včasih je ta hiša skromna, a topla, drugič je to velikanska, hladna palača. V pesmi se takoj vidi, ali šepa zaporedje podob, ali je kje kakšen veznik odveč, ali pa če se kakšna beseda ponavlja, podvaja. To je kot čer, ki štrli iz toka jezika in jo je treba odstraniti, razstreliti, da se tistemu, ki bo plul, ne bo razbil čoln. Tako prideš do postopka delanja pesmi. Počutiš se kot kakšen rokodelec, ki premetava in prestavlja verze. To je bilo značilno za *Odpiranje delte*. Tako da se mi včasih zazdi, da v teh krajših pesmih lahko vsak verz stoji na svoji strani, iztrgan iz primarnega telesa, in lahko sam zase deluje kot sklenjena celota. *Reka* je drugačna, tam je navzočnost erupcije večja, z njo pa tudi razposajenosti. En sam verz, ki potegne dvajset, trideset verzov. Ali pa je pesem pisana iz sredine, kot če bi vrgel kamen na jezersko gladino in se sedaj širijo koncentrični krogi proti začetku in proti koncu. Ko mi v takšnem načinu pisanja zmanjka diha, nikoli ne začenjam od tam, kjer sem se ustavil, ampak vedno od začetka, da se ogrejem, znova spoznam stezo in dobim večjo hitrost. Ugotovil sem tudi, da nisem pisec kratkih pesmi. Mogoče je to povezano z mojo konstitucijo ali pa z mojim dihanjem. Z načinom premikanja in osvajanja fizičnega prostora. Tistega, ki me obkroža kot človeka. Tudi prostor v pesmi namreč imam za realen fizičen prostor. Zdi se mi, da rabim širino in odprto polje, da lahko stečem. Kot tisto iz pesmi Ekaterine Velike "treba mi svet, odprt za poglede, odprt za trčanje". Tako imam večji manevrski

prostor in tudi večjo svobodo, tako pa tudi večjo možnost, da zagrešim napako, se izgubim v kakšnem mrtvem, stranskem rokavu jezika.

Literatura: *Kaj pa dolžina verzov? Od Suter do Odpiranja delte so se močno skrčili, postali so enostavnejši ...*

Zupan: Bral sem peto številko Dialogov, v kateri se predstavljajo pisci, rojeni v sedemdesetih letih. Opazil sem, posebno pri prozaistih, da uporabljajo zelo prefinjen jezik, da znajo pisati, ampak iz neke želje, verjetno po tem, da bi na nekaj straneh pokazali, kaj vse zmorejo, porabljajo dosti preveč energije, in hodijo proti cilju po ovinkih, namesto da bi se mu bližali naravnost, po najkrajši poti. Tako se utrušiš, dobiš muskelfiber, utrušiš pa tudi bralca. Preveč ovinkov, kot da se ne bi zavedali, da so pravila dobrega pisanja osnovnošolska pravila prostega spisa, uvod, jedro, sklep. Verjetno sem bil na začetku tudi jaz takšen. Hotel sem vse stlačiti na eno stran, narediti vtis ali pa sem zaradi ritma, zaradi repeticiij uporabljal preveč besed. Sčasoma pa se zgodi redukcijem, to, da se osredotočiš samo na bistvene stvari, da ni več nepotrebnih manierizmov in baročnih okraskov, da si čimbolj oster in natančen, tudi v daljših pesmih. Odvečnosti se z leti verjetno znebiš in jih preboliš kot otroške bolezni. Začneš se posvečati bistvenemu, pridobivaš hitrost. To se je zgodilo z mano in to se bo zgodilo tudi z mlajšimi pisci. S tistimi, ki bodo vztrajali in ostali. Bistveno je, da imaš jezik, pozneje pride arhitektura, z njo pa tudi večja spretnost, boljše rokodelstvo. In še nekaj je zelo pomembno. Če hočeš pisati dobro literaturo, moraš imeti zaledje. Nekaj se mora zgoditi s tvojim življenjem. Mora ti pokazati kakšno podobo, mora sneti masko in se, na žalost, pokazati v vsej svoji okrutnosti in ta potem, ko jo prečkaš, začne preraščati v lepoto.

Literatura: *Nekateri verzi iz Odpiranja delte me spominjajo na Deklevove kratke sentence. Se ti ne zdi, da lahko pesnik tako, da jezik klesti na bistveno, zapade v skrajnost, v čisti intelektualizem?*

Zupan: Mislim, da jaz jezika nikoli toliko ne oklestim. Pa še vprašanje je, ali so moji možganski valovi naravnani na takšno valovno dolžino, na intelektualizem. Če se to zgodi, namesto poezije dobimo filozofske izreke. Poezija pa mora biti, če hoče s ponosom nositi svoje ime, jezik, nabit z emocijo. Čeprav ima, da se zaradi velike hitrosti ne razleti, kot tisti hitri avtomobili drugsterji, padala, to sta tradicija in pa znanje.

Večina pesnikov je bila in je izobrazjenih in ne vidim razloga, zakaj si ne bi včasih pomagali s svojim znanjem, z zalogo branj. Ampak vse to ni važno, važno je, kako močna je poezija, biti mora namreč takšna, da ima bralec občutek, da mu je posekalo kolena, odrezalo sapo, da mu je čez glavo peljal tovorni vlak in ga očistil, mu vrnil mir, ga položil v spanje.

Literatura: *Za Sutre so bile značilne podobe, vezane na prepoznavno realnost, predvsem na Ameriko, v Odpiranju delte pa je referenc precej manj, samo včasih se pojavi ulica ali pločnik, sicer so podobe prevzele funkcijo simbolov.*

Zupan: To je povezano z osredotočenjem na bistvene stvari in verjetno zaradi obrata pogleda od ven navznoter in prav tako zaradi obrata, pogleda čez. Mogoče je to tudi povezano s poezijo, ki sem jo v tistem času bral, pa sem se je nalezal in me je gnetla in oblikovala drugače. Pred *Sutrami* sem malo bral poezijo, ker je bila tista, s katero sem poskusil, angleška romantična, zaradi arhaičnosti jezika neprebavljiva. Neprebavljivi so bili tudi slovenski ekstremni modernisti, kralji sedemdesetih. Poezija se namreč nikoli ne sme oddaljiti preveč od pogo- vornega jezika, le bližina le-temu ji omogoča, da zveni ušesom domače. Potem sem naletel na ameriško poezijo. Čutil sem, da sem potrkal na prava vrata. Ampak kaj se zgodi pozneje? Vzgoja ob nizkokalorični dieti ameriške poezije, ki ima presežek le v redkih svetlih izjemah, me ni utrdila, tako da sem ob napadu težkega topništva evropskih pesnikov, omagoval, obupoval, zavijal z očmi in metal knjige v kot. Pozneje pa sem videl, da so recimo Hölderlin, Rilke, Celan, pa recimo Czeslaw Mi- losz dosti bliže mojemu razvijajočemu se občutku za jezik in pa tudi bli- že mislim, ki so se začele poditi po moji glavi, se pravi, v končni fazi mojemu odnosu do sveta kot pa Američani. Kajti težko se je s koreni- nami vred presaditi v drugo geografsko in duhovno okolje, po nove kli- matske razmere, ki so popolnoma drugačne od tvoje domicilne točke, od Evrope. To je nedvomno še eden izmed razlogov. Najtehtnejši pa so mo- ja lastna predstava o tem, kaj naj bi pisal, moja vizija in iskanje av- tonomnega prostora v svetu književnosti. Če se še vrnem na druge pes- nike, ima vsak pesnik svoje predhodnike in prednike, vsak močan pesnik pa po Borgesu sam vzpostavi svoje predhodnike. Tako da proces poteka v obe smeri – iz preteklosti v sedanost in tudi iz sedanosti v preteklost.

Literatura: *Najbrž je potrebna precejšnja previdnost, da učenec ne*

postane preveč odvisen od svojih mojstrov in da ne zapade v epigonstvo, v prepisovanje?

Zupan: Sam se ne branim več, če se deli in asociacije na neki tuj jezik znajdejo v mojem tekstu. Nisem več paničen. In v takšnem procesu nikakor ne gre za prepisovanje, temveč je človek napolnjen s toliko branji, da mu včasih, ko zakriči, kot odmev odgovori neki glas s podobno senzibilnostjo, vodi dveh rek se pomešata. Če se mi je to dogajalo, sem se vrnil v svojo lastno sled in izbrisal vse tuje stopinje, da bi ohranil identiteto. Danes tega ne delam več ali pa se mi zaradi moči svojega lastnega glasu to ne dogaja več pogosto. Če pa se to že zgodi, te dele pustim. Recimo v *Avtobiografiji* je cela kitica iz Celana: "Koga, ki plove skozi nič, nosi to, kar je tu predihano, onstran v enega od svetov?" Začutil sem ga kot svojega in ga umestil v svoj jezik. V pesmi *Vrnitev na površje* pa je del iz Heraklita. Bistveno je, da okrušek tujega telesa ne razredči tvoje jezikovne magme, da ne uniči pesmi, zato je zelo pomemben način, kako se takšni deli komponirajo v jezik. Takšen postopek pa si verjetno lahko privošči izoblikovan pesnik, pesnik, ki ima ime. Če si to privošči začetnik, bo hitro obtožen epigonstva, sploh pa zato, ker se "poznavalcem" literature ob vsakem branju začno odpirati predali v glavi in vrednotijo stvari z merami preteklosti. Vsak pesnik ima svoje predhodnike. Nihče se ne pojavi iz čiste ničle. Vsi skupaj, govorim o veliki poeziji, pa po Shelleyjevih besedah pišemo dolgo in neskončno pesem, ki se nadaljuje in nadaljuje. Vsaj za zahodni svet sta temeljni dve izhodišči, antično, grško-rimska tradicija, in pa biblijsko. Verjetno bi se dalo vse, kar se je pisalo v zahodnem svetu, povleči iz teh dveh virov. In če si še malo natančneje ogledam posamezne pesnike, kaj bi bil Whitman brez Biblije in kaj bi bil Pessoa brez Whitmana, kaj bi bil Eliot brez francoskih simbolistov, angleških metafizičnih pesnikov in Danteja, kaj bi bil Rilke brez Hölderlina, kaj Czeslaw Milosz brez Eliota in tako v nedogled. Bistvo poezije ni to, da razbiješ njeno ogrodje, vzameš skalpel in jo seciraš, ugotavljaš izvor in mešanje jezikov, bistvo poezije je v presežku, ki ga je sposobna ustvariti. In to ne velja samo za poezijo, temveč za celotno umetnost.

Literatura: *Za tvojo poezijo sta, kljub spremembam, ves čas značilni odprtost, razumljivost. Ali se lahko zgodi, da je bog sčasoma postal bolj hermetičen?*

Zupan: Paz je rekel, da je svet kaotičen in zmeden in čudežno je ravno to, kako se velika poezija pojavlja v čistih oblikah, je transparentna, razumljiva. Ko vržem steklenico s sporočilom v morje, vedno vsaj nakažem, kje bo pristala. In kriterij, ki si ga postavljam pri pisanju, je dolg in miren pogled z vrha pečin na ocean po nevihti. Kriterij je oceanska jasnina. Nagibam pa se k temu, da je odločilen začetek. Jaz sem začel kot transparenten, odprt pesnik, in tudi v prihodnosti bo verjetno tako.

Literatura: V eseju *Zasledovanje pesmi* (Literatura 47) si opisal, kako se je spreminjalo tvoje branje pesmi Jamesa Tatea Učeč opico pisati pesmi. Zanima me, ali v tej pesmi opaziš tudi pesnikovo (samo)ironijo: doktor, ki sili opico, naj piše pesem, je v vlogi skušnjavca, ki šepeta: "tu sedeč se zdite kot Bog". To me spominja na pravljico o cesarjevih novih oblačilih.

Zupan: Kvaliteta poezije je, da se bere na različne načine, da od nje odpadajo plasti kot od čebule. Na ironijo nisem bil pozoren, ker se težko postavim na takšno točko in tudi moj odnos do sveta nikoli ne zapade v ironijo in cinizem. Verjetno je pomembnejše kot to, kaj si misli doktor, tisto, kaj misli tisti, ki piše, v tem primeru opica. Akt pisanja je nedvomno svetotvoren ali kot pravi Brodski – oblika upiranja stvarnosti, poskus ustvariti alternativo, ki naj ima, če je mogoče, lastnosti dosegljive in otipljive popolnosti. In ko skušaš ustvariti takšno popolnost, gledaš, kako so tvoje oči uprte na papir, kjer začne rasti in utripati nov kozmos. Distanco in samoironijo puščam pred vrati, ker verjamem v tisto, kar delam. Ker verjamem, da je pesem fizična, oprijemljiva, da je pisanje resno dejanje in ne blodnja pijanih fantastov. Ravno to, da verjamem, pa mislim, da mi omogoča, da sploh pišem.

Literatura: Nekje si zapisal, da v sodobni slovenski poeziji pogrešam humor. Kako je s humorjem v tvoji poeziji?

Zupan: Tudi v svoji poeziji včasih pogrešam humor. Včasih ga je sicer nekaj bilo, a je ostal na papirjih, ki so po vsej verjetnosti shranjeni v kleti hiše mojih staršev v Trbovljah. Mogoče preveč resno jemljem življenje in tudi pisanje ter je verjetno moja postavitev v poeziji takšna, da ne dovoli, da bi se moje pesmi razposajeno premetavale po zraku. Mogoče pa ves humor požgem kot človek, tako da ga za poezijo ne ostane nič.

Literatura: V tvoji poeziji je veliko senzibilnosti, občutka za mir, za

lepoto in nežnost. Kako se te lastnosti obnesejo v življenju?

Zupan: Nežnost in senzibilnost mi večkrat bolj kot človeku koristita kot pesniku. Kar je produktivno za pesnika, je lahko za človeka nevarno. In narobe. Ljudje imamo različne pragove občutljivosti, za kar koli, različne stopnje tolerance. Kar koga pokonča in prizadene, komu drugemu ne naredi skoraj nič. Imam neke rakave rane, posebno tiste, ki so pove-zane s čustvi, z ljubeznijo kot središčem sveta. Kot da se mi vse življenje dogaja skoz filter ljubezni, da o vsem odloča ona. In če tam nisem potrjen, tudi skoz življenje stopam s sklonjeno glavo. Kot sem napisal, "me-ri moj najvišji let in moj najnižji padeč".

Literatura: *Senzibilnost, občutek za lepoto itn., pa tudi čakanje na pesem, ki ga imenuješ ženski del (v eseju Zasedovanje pesmi) – vse te lastnosti ti razvijaš, kako pa to, da na Slovenskem ni veliko pesnic?*

Zupan: Ne vem, zakaj je tako. Pesnic je sicer dovolj. A zares dobra je edino Svetlana Makarovič. Tradicija, zgodovina, položaj žensk. Če pogledam drugam, to ni tako, recimo Amerika: Emily Dickinson, Mariane Moore, Elisabeth Bishop, potem Rusija: Ana Ahmatova, Marina Cvetajeva ali pa Nemka Nelli Sachs, Čilenka Gabriela Mistral, Poljakinja Wislava Szymborska. Mogoče za moj primer ve odgovor Christian Bobin, ko govori o mladi materi, ki ima opraviti z nevidnim, ki lahko vidi nevidno. To lahko vidijo tudi pesniki. Padejo iz svoje usode iz moškega principa v ženskega. Se zaobljubijo neskončni ljubezni. Pretreseni v radosti dosti bolj kot v trpljenju. Mogoče sem jaz ravno takšen kot Bobinova mlada mati.

Literatura: *V Avtobiografiji si zapisal, da je bilo "vse napisano do sedaj prezgodnje". Je to vrednostna sodba? Kako danes bereš poezijo iz Suter in Reke?*

Zupan: Počutim se tako kot oče, ki se odreka svojim otrokom. Alimentacijo pa mora še vedno plačevati in še vedno tudi zardeva. Otrok, ki sem jih pripravljen priznati, je zelo malo. Z vsakim letom njihovo število upade in z vsakim letom se, vsaj za zdaj, kakšen tudi doda. Bolj kot posamezne pesmi pa ostane splošen občutek, ki ga dajejo knjige in ki ga je z vsako naslednjo, ki pride, nemogoče ponoviti. *Sutre* se kažejo kot velika naivnost in nedolžnost, to pa je za umetnost velika kakovost. Velikih pesmi tam verjetno ni, za *Psalm* bi rekel, da je pogumna pesem. *Reka* je kozmičen pretok. *Jezik* je moja najljubša pesem iz te knjige. *Del-*

ta pa so kompaktni in gosti segmenti, iz nje bi na prvo mesto postavil *Molitev*. Retrospektivno branje mojega začetka pa se mi, ne vem, kako je to za druge, kaže kot neki občutek za jezik, ki se je pozneje še izboljšal in izostril.

Literatura: *Se ti zdi, da je tvoje ustvarjanje doseglo točko, od koder boš lahko še dolgo črpal, ali pa se že pripravljajo nove spremembe?*

Zupan: To je težko reči, kajti ko ustvarjanje vsaj v nekaterih segmentih doseže točko dolgotrajnega črpališča, se je treba umakniti in najti drug vir. Če tega ne storiš, se znajdeš v gospostvu obrazca in se začneš ponavljati. Ena mojih velikih želja je – zraven potilho upam, da sem tega sposoben in mi bo to dano – da bi napisal kaj takšnega, kar bi trajno žarelo. Da ne bi bil le blisk, kratka eksplozija na nebu, ki vrže svetlobo za nekaj sekund in potem za vedno ponikne v temo.

Literatura: *Med pesniki mlajše generacije, ki se šele uveljavljajo, je opazno hotenje, da bi pisali metafizično poezijo. Kaj misliš o tem?*

Zupan: Pisanje metafizične poezije v rosnih letih, to lahko zveni prisiljeno in umetno, seveda so tukaj tudi izjeme. Ampak bolj kot to, kakšna poezija naj bi bila, se mi zdi pomembno, da se je pojavila generacija, ki piše, in upam, tudi verjame v to, kar počne, za tem stoji. Če pogledam sebe, vedno sem se lahko "ponašal" z etiketo "outsiderja". V Trbovljah sem bil obravnavan kot vaški norček, ki piše poezijo. Obzidan z vseh strani, brez možnosti komunikacije, izoliran in prepuščen mrtvemu jeziku, ki sem ga oživiljal z branjem knjig. Tu se stvar ponavlja. Ne spadam v nobeno generacijo. Mogoče midva z Matevžem Kosom sestavlja samostojno generacijo, ki ima samo dva predstavnika in je umeščena nekam na sredino, med tisto, ki je začnjala v osemdesetih, in tisto, ki začnja zdaj. Nastopam z neke, včasih tudi meni, nerazumljive metafizične pozicije pesnika. Ki pa je odločilna v tem, da mi sploh omogoča pisati, brati, in da sem ves čas v stiku z literaturo. Po drugi strani pa sem ranljiv, kar se tiče socialnega položaja in varnosti. Generacija, ki je pisala v osemdesetih, je razen redkih izjem popolnoma utihnila. Spravila orožje v vitrine in zdaj gleda, kako se na njem nabira prah. Mogoče je dejanska moč, ki si jo je pridobila, zasenčila tisto moč in zagon, tisto navdušenje in nedolžnost, iz katerih se piše dobra literatura. Nikjer ni rečeno, da tudi jaz ne bom obležal v prazni strugi jezika in tam trzal kot smrtno ranjena žival. Iskreno bi si želel, da bi tisti, ki molčijo, zopet pisali. Želim pa si

tudi, da bi se začeli pogovarjati o književnosti. O tem, kako je komu kakšna knjiga spremenila življenje, kaj se zgodi, če se pred očmi zabliska pošast verza. V takšnih pogovorih se najbolj ujamem s Tomažem Šalamunom, ki ima velik dar za opazovanje in veliko lucidnost, a na žalost svojih opažanj ne ohranja v zapisanem jeziku, od mlajših pa z Alešem Štegro in ob redkih priložnostih s svojo generacijo, z Matevžem. Mogoče je za to kriva nekomunikativnost, mogoče sramežljivost, ali pa so vsi nehali brati. Taborimo vsak na svojem otoku in si včasih pošiljamo dimne signale. Upam, da je situacija v prihajajoči generaciji drugačna.

Literatura: Za zbirko *Reka se mi zdi značilno, da si sebe odkrival v drugih ljudeh: v pesnikih, v slikarjih in v ženski. Zanima me, ker o Reki nisva veliko govorila, kaj se dogaja s tvojo ljubezensko liriko?*

Zupan: Tea Štoka je v eseju k *Odpiranju delte* napisala, da so največji del moje poezije ljubezenske pesmi. Bo že držalo, saj je ljubezen tista, ki me lomi in dviguje. Vprašanje pa je, katera od teh ljubezenskih pesmi lahko brez sramu stopi med ljudi. No, mogoče je na neki način vsaka pesem ljubezenska pesem, akt pisanja pa drsenje dveh teles, podobno drsenju Larkinovih hudičevih ptic. Vendar pa moje najboljše pesmi niso ljubezenske, v smislu iskanja sebe v ženski, ampak v smislu ljubezni do čudeža, do milosti. Izjema bi bilo tu *Odpiranje delte*, kjer se mi zdi, da se približujem oceanski jasnosti. In pa še eno pesem iz zadnje objave v *Literaturi* bi omenil, to pa je *Igranje Boga*, kjer se natančno razkrije razlika med metafizičnimi prepadi in škodo, ki jo povzroči blodnja po njih, na eni strani in ljubeznijo na drugi strani. Govori o nadaljevanju sebe, ne samo z jezikom, ampak tudi s krvjo. Za pesem se mi zdi tudi kot kesanje, poskus odkupa za grehe, ki sem jih naredil, ko sem se ukvarjal z jezikom, in zanemarjal Natašo, ki me ima rada, in svet. Če nimaš urejenega življenja, hitro ugasneš, si izgubljen za dolgo in mirno plovbo. Gre pa za popolnoma meščanske vrednote in ideale življenja; stanovati v velikem, zračnem in svetlem prostoru, saj je le-ta temelj za razmišljanje in pisanje, v delu mesta, ki premore dušo in svoje metafizične prostore in razglede, imeti dovolj denarja, da ne boš v knjigarni z besom zapiral knjig, ki si jih želiš imeti, ampak si jih zaradi cene ne moreš privoščiti. Norosti, alkoholne eskapade in drogiranja, to so odvažanje energije in zdravja na smetišče. Zase mislim, da sem dobil jasno opozorilo, kje je meja in kaj je prepovedano.

Literatura: Prej si omenil, da najboljše tekste o literaturi pišejo pesniki sami. Si se zato odločil, da boš pisal eseje?

Zupan: K pisanju esejev me je prvi nagovarjal Aleš Debeljak, v času med *Sutrami* in *Reko*. Takrat sem sicer že imel za sabo nekajletno intenzivno druženje s poezijo, vendar mi osebnega časa še ni uspelo prehiteti. Nisem še znal temeljnih stvari: uvod, jedro, sklep. Potem sem z branjem drugih esejistov dobil podobo o eseju. Ta naj ne bi zapečatil poezije z devetimi pečati, je naredil še bolj "nerazumljive", kot dejansko je. Obstaja veliko učenih razprav o poeziji, verjetno dosti več kot poezije same. Kdo te razprave bere, ne vem. Včasih se čudim, ko naletim na kakšen tak tekst, po pravilu se jih izogibam, in sprašujem se, ali avtor sploh ve, kaj piše. Vsi veliki pesniki so pisali eseje in dal bi se sestaviti spisek, ki naj bi postal obvezno branje za vsakogar, ki se misli resno ukvarjati s poezijo. Omenil bi Eliota, Paza, Milosza, Benna, Brodskega, Poeja, Valéryja, Rilkejeva pisma mlademu pesniku. Njihovi eseji so temelj za razumevanje njih samih in tudi temelj za razumevanje druge poezije. Esej, ki ga piše pesnik, je samo stranski tok, vzporedna reka k temeljnemu jeziku, k poeziji. Zgradba eseja, struktura stavkov, je podobna tisti, ki jo pesnik uporablja v poeziji. Pazovi eseji so podobni njegovim poeziji po dikciji, po razpršenosti in po veliki hitrosti. Miloszevi eseji so bolj transparentni, tok je počasnejši. Njihova kakovost pa je tudi v tem, da z opisi konkretnih življenjskih situacij in pokrajine pustijo bralcu, da si oddahne, da se spočije in vzame zalet, da se bo zopet lahko soočil s Swedenborgom, z Blakeom, s kabalo, z mistiki. Tudi ambicija mojega esejističnega pisanja je, da ne ostane samo na ravni pisanja o poeziji, ampak zdrzne na raven pisanja o življenju. To se mi zdi bistveno. Esejistika, kot jo piše Matevž Kos, zelo dobro pokriva en del prostora, v drug del, ki ostane nedotaknjen, pa jaz poskušam umestiti svoje pisanje. Največji kompliment, ki sem ga dobil za esej, je, da so ljudje potem, ko so ga poslušali po radiu, šli v Equrno pogledat slike Metke Krašovec. In še zaradi nečesa je pomembno pisanje esejev, vse lucidnosti iz pogovorov so le zvočno razpuščanje glasov v zraku, ki izginejo isti hip, kot so izgovorjene, če pa ti kaj zapišeš, pa obstaja možnost, da to ostane in da bo komu, ki bo tvoj najključni bralec, odprlo kakšna vrata, mu pomagalo živeti.

Pogovarjala se je **Darja Pavlič**